Otázka: Ostře sledované vlaky

Předmět: Literatura, Rozbory

Přidal(a): XXX, TerkaCZ

Bohumil Hrabal (1914–1997)

- Český prozaik, který publikoval oficiálně i v samizdatu. Studoval na gymnáziu a potom na Právnické fakultě Univerzity Karlovy – získal titul JUDr. Byl ženatý, bezdětný. Hodně času trávil po hospodách, kde nacházel inspiraci pro své postavy i vyprávění.
- Vystřídal řadu povolání (např. číšník, skladník, výpravčí, pojišťovací agent). Nebyl členem komunistické strany – některé jeho knihy proto nemohly být vydány oficiálně a vyšly až v samizdatu nebo v exilu. Podle jeho knih byly natočeny slavné filmy, především Jiřím Menzelem.
- Čerpal z vlastních zkušeností, zejména z prostředí Prahy, Kerska a železničního provozu. Byl tvůrcem neologismů (např. *postřižiny*).
- Jako hlavní postavy si vybírá obyčejné, nenápadné a často životem poražené lidi, někdy i smolaře. Pro typ svých postav se vžil pojem **pábitelé** (= osobití vypravěči, kteří zvláštním způsobem milují život, i když se navenek mohou zdát obhroublí nebo podivínští).
- Jeho příběhy často nemají přísně souvislý děj. Všem složkám vyprávění věnuje podobnou pozornost, často využívá metodu koláže, proud vzpomínek, odboček a retrospektivního nadhledu.

Díla:

- Obsluhoval jsem anglického krále
- Postřižiny
- Pábitelé
- Ostře sledované vlaky
- Příliš hlučná samota

- Slavnosti sněženek

Literárně-historický kontext

- Česká literatura 2. poloviny 20. století, zejména období normalizace. Došlo k rozdělení literatury na tři proudy, k cenzuře, zákazům knih, politickým čistkám i emigraci autorů.
- Próza 70. a 80. let se členila na oficiální (mohla se vydávat v normalizačním období – např. Bohumil Hrabal, Ota Pavel – *Smrt krásných srnců*), samizdatovou (vznikala tajně, díla byla opisována na strojích – např. Ludvík Vaculík) a exilovou (díla vydávaná v zahraničí – např. Josef Škvorecký).
- Během socialismu byla řada děl zakázána, proto vycházela v exilu nebo v samizdatu. Literatura této doby často reagovala na krizi mezilidských vztahů, pocity ohrožení, vykořenění, odcizení i na absurditu totalitního režimu.

Další autoři:

- **Ota Pavel** – *Smrt krásných srnců*, *Jak jsem potkal ryby*
- **Ladislav Fuks** – *Spalovač mrtvol*, *Pan Theodor Mundstock*
- **Josef Škvorecký** – *Zbabělci*
- **Ludvík Vaculík** – *Sekyra*, *Morčata*

Rozbor díla: Ostře sledované vlaky

Základní charakteristika:

- **Literární druh:** epika
- **Literární forma:** próza
- **Literární žánr:** novela s tématem okupace a dospívání

Téma:

- Přechod chlapce v muže; novela stojí na dvojí rovině – na jedné straně soukromé trauma a milostná nejistota hlavního hrdiny, na druhé straně atentát na německý muniční vlak.
- Motivy: sex, válka, nádraží, vlaky, láska, selhání, dospívání, smrt, odvaha, všednost uprostřed války.
- Hlavní myšlenka: Kritika nacismu a druhé světové války, ale také ukázka toho, že i nenápadný a nejistý člověk může v rozhodující chvíli vykonat hrdinský čin. Dílo zároveň ukazuje absurditu války i křehkost lidského života.

Kompoziční výstavba:

- Kompozice je převážně chronologická, ale objevují se i retrospektivní pasáže – vzpomínky hlavního hrdiny a odbočky k minulým událostem.
- Pro Hrabalův styl je typické spojení tragických a komických momentů, všednosti a velkých dějinných událostí.

Vypravěč:

- personální, účastník děje, hlavní hrdina Miloš Hrma

Vyprávěcí způsoby:

- ich-forma

Typy promluv:

- dialogy, monology, přímá řeč, vnitřní úvahy hlavního hrdiny

Jazykové prostředky

- Nespisovná slova, obecná čeština, slova z železničářského prostředí, černý humor, archaismy, historismy, termíny, citově zabarvená slova i germanismy.
- Jazyk působí autenticky, civilně a zároveň poeticky; propojuje tragiku s groteskou.
- Veršová výstavba: není – jedná se o prozaické dílo.

Tropy a figury:

- Metafora, přirovnání, metonymie, hyperbola, epiteton.
- Tyto prostředky oživují vyprávění, zesilují obraznost a pomáhají vytvářet typickou hrabalovskou poetiku, v níž se střídá něha, humor i tragika.

Charakteristika postav:

- **Miloš Hrma** – mladý muž (asi 22 let), který začíná pracovat jako elév na nádraží; citlivý, nejistý, lítostivý, bojuje s pocitem, že není „opravdový chlap“. Chce se zapojit do odboje proti Němcům, ale i v nepříteli dokáže vidět člověka a soucítí s jeho bolestí.
- **Máša** – Milošova přítelkyně, milá, hodná, trpělivá a citová dívka.
- **Výpravčí Hubička** – Milošův protipól; sebejistý, zkušený, velký svůdník, veselý a odvážný muž, který se vyznačuje odporem k Němcům a aktivně se zapojuje do odboje.
- **Přednosta stanice** – zavalitý, postarší, ctižádostivý muž; nemá rád necudnosti a výstřelky, je vášnivým milovníkem holubů a představuje komickou figurku maloměstského světa.
- **Zdenička Svatá** – telegrafistka, lehkomyslná mladá slečna, která se zaplete s výpravčím Hubičkou; její matka aféru žene před komisi a soud. V závěru se však zachová správně a svou upřímnou výpovědí Hubičku zachrání.
- **Viktorie Freie** – ilegální pracovnice odboje, která přináší na nádraží výbušninu; je tajemná, odvážná, sebejistá a pro Miloše se stává důležitou postavou při jeho osobním dospění.
- **Inspektor Slušný** – úředník, který řeší aféru s razítkováním Zdeničky; představuje byrokratický a zároveň lehce groteskní svět protektorátní každodennosti.

Časoprostor:

- Únor 1945, malé nádraží v Kostomlatech, částečně i jeho bezprostřední okolí.

Obsah díla:

Děj se odehrává na konci druhé světové války na nádražní stanici v malém městečku Kostomlaty. Miloš Hrma nastoupí po několika měsících zpět do služby. Důvodem jeho nepřítomnosti bylo léčení po neúspěšném pokusu o sebevraždu, který spáchal kvůli nepodařenému prvnímu sexuálnímu zážitku. V době jeho návratu se na stanici zrovna řeší aféra, při níž výpravčí Hubička během milostných hrátek orazítkoval zadek telegrafistky Zdeničky Svaté. Incident řeší dopravní inspektor Slušný. Nakonec je s Hubičkou vedeno disciplinární řízení, mimo jiné i kvůli německým nápisům na razítkách. Stanicí projíždějí ostře sledované vlaky na frontu i z fronty, převážejí vojáky, zbraně nebo zvířata. Hubička se svěří Milošovi se svým plánem odpálit zítřejší projíždějící muniční vlak a Miloš mu přislíbí pomoc. Za Milošem přijde Máša a sdělí mu, že by se o milostné sblížení mohli pokusit znovu, Miloš se však stále obává dalšího selhání. Večer dorazí na stanici ilegální pracovnice Viktorie Freie, která přinese výbušninu pro sabotáž a revolver pro Miloše. Jelikož se Miloš bojí dalšího neúspěchu s Mášou, vysvětlí Viktorii svou situaci a poprosí ji o „zasvěcení“, takže spolu ještě téže noci prožijí sexuální styk. V noci má dojít k odpálení vlaku. Hubička zpomalí vlak pomocí červené na semaforu, Miloš vyšplhá na semafor a na vlak shodí výbušninu. Všimne si ho však německý voják, který vlak hlídá, a vystřelí. Současně střílí i Miloš, ale je zasažen a padá ze semaforu přímo vedle umírajícího německého vojáka. Voják stále volá „Mutti“, Miloš se slituje nad jeho utrpením, a proto ho ještě dvakrát postřelí, aby mu ukončil trápení. Uvědomuje si, že za jiných okolností by z nich možná mohli být i přátelé. Miloš vedle Němce umírá.

Přijetí díla:

- Novela patří k nejznámějším Hrabalovým prózám a bývá považována za jedno z nejvýznamnějších děl české prózy 20. století.
- Čtenáři i kritikou byla ceněna především pro originální spojení grotesky, lyriky, erotiky a válečné tematiky, stejně jako pro jazykovou nápaditost a neobvyklého hrdinu.

Inspirace:

- Zfilmováno Jiřím Menzelem (1966).
- Hrabal se inspiroval reálným životem, rodinou i přáteli.
- Přímou inspirací novely *Ostře sledované vlaky* se stalo Hrabalovi jeho zaměstnání, protože ve 40. letech 20. století pracoval jako výpravčí na nádraží v Kostomlatech a Dobrovicích.